NEKILNOJAMŲJŲ KULTŪROS VERTYBIŲ PAĖMIMAS – TEISINĖ SANKCIJA AR VALSTYBĖS IR VISUOMENĖS POREIKIO TENKINIMAS?

Arūnas Umbrasas
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: arunas.umbrasas@tf.vu.lt

Publikacijoje nagrinėjami nekilnojamųjų kultūros vertybių paėmimo teisinio reguliavimo klausimai, siekiant atskleisti teisinio reguliavimo specifiką ir vertinimą teisės metodologijos požiūriu. Straipsnyje aptariama, kokios teisės normos sudaro šį specifinį teisinį institutą, pateikiama glausta teisinio reguliavimo analizė, vertinamas viešosios ir privatinės teisės normų suderinamumas reguliuojant konkretų teisinį santykį. Keliamas klausimas, ar valstybės nustatytas teisinis reguliavimas atitinka konstitucinę doktriną.

In an attempt to reveal the specifics of legal regulation and evaluation according to law methotology, issues of legal regulation of expropriation of cultural heritage objects are examined in this publication. The article covers what legal regulations compose this specific legal institute, provides a compact analysis of legal regulation, evaluates the compatibility of public and private legal regulations in a settlement of a particular legal interaction. A question is raised whether or not the legal regulation set by state meets the constitutional doctrine.

Įvadas

Kaip yra pažymėjęs F. A. von Hayekas, – teiginys, kad mąstantis žmogus sukūrė savo kultūrą, nėra labiau pagrįstas negu teiginys, jog kultūra sukūrė jo protą [10, p. 217]. Kultūra yra išmokstamų elgesio taisyklių tradicija, kurios funkcijų veikiantys individai paprastai nesupranta, o dėl valdymo galios daro klaidas, kurios kultūros srityje sunkiai ištaisomos [10, p. 216].

Diskursas dėl kultūros vertybių apsaugos iki šiol tebetrunka, nors konstituciniai imperatyvai valstybę įpareigoja rūpintis kultūros vertybių apsauga, derinant tarptautinės teisės šaltiniuose įtvirtintus apsaugos principus su nacionaline teise. Deja, kultūros vertybių apsaugos nacionalinis teisinis reguliavimas ne visada paiso ir teisės metodologijos – periodiškai keičiant teisinį reguliavimą, keičiamos teisinių kategorijų sampratos, nesistengiama laikytis ir teisinio reguliavimo nuoseklumo bei sistemiškumo, pernelyg daug santykių yra juridizuota, o tai neleidžia užtikrinti teisės aiškumo, apibrėžtumo, tinkamai užtikrinti teisinių vertybių gynybos. Toks rezultatas yra nulemtas ir politinės valios vingių dėl įvairių interesų grupių įtakos, ir

nepaisymas naujai šioje srityje susiformavusių nuosavybės teisinių santykių turinio, reikalaujančio laikytis konstitucinio imperatyvo, jog nustatomi teisių apribojimai ir suvaržymai privalo būti konstituciškai pagrįsti ir nepažeisti Konstitucijos ginamų vertybių pusiausvyros.

Lietuvos teisės moksle kultūros vertybių apsaugos tema iki šiol nenagrinėta, todėl kylantys kultūros vertybių apsaugos teisės normų kūrimo, taikymo ir aiškinimo nenuoseklumai yra dėsningi. Dabar nustatytu nekilnojamųjų kultūros vertybių paėmimo teisiniu reguliavimu įstatymų leidėjas klausimo sprendimą paliko teismų teisėkūrai *ad hoc,* todėl visiškai pagrįstai atsiranda būtinumas šią spragą užpildyti akademine jurisprudencija. Atlikto tyrimo objektas – nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų paėmimo teisinis reguliavimas. Tyrimo tikslas – išanalizuoti valstybės nustatytą nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų paėmimo teisinį reguliavimą ir šio reguliavimo taikymo aspektus, taip pat įvertinti šio reguliavimo ir tam tikrų teisės principų santykį. Tyrimo metodai: mokslinė analizė, sisteminė teisės analizė. Klausimas aktualus taikant nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų paėmimo teisinį reguliavimą.

1. Kultūros paminklų ir vertybių apsauga – konstitucinis imperatyvas

Anot M. Römerio, teisinės konstitucinės demokratinės valdžios konstrukciją sudaro trys principai: steigiamosios ir įsteigtosios valdžios klasifikacija, konstitucija ir įsteigtosios valdžios suskirstymas [17, p. 175], kur konstitucija tampa imperatyviu suvereninės steigiamosios galios aktu, nustatančiu įsteigtos valdžios ir pačios teisinės tautos galias veikti tik konstitucijos nustatyta tvarka ir konstitucionizuotos galios ribose [17, p. 177–179].

E. Kūris pažymėjo, kad M. Römerio išsakyta pozicija, jog būtent konstitucinė teisė yra valstybinės teisės pagrindas, lemia tai, kad konstitucionalizmo idėja natūraliai įtvirtina normatyvizmo idėją, jog visos teisės normos sudaro nuoseklią ir darnią hierarchinę sistemą, todėl Konstitucija laikoma pamatinių, visą teisės sistemą grindžiančių principų rinkiniu, kur konstituciniai principai yra konstitucinę galią turinčios nuostatos, diktuojančios, koks turi būti teisinio reglamentavimo turinys, o įstatymų leidėjas ir kiti teisėkūros subjektai turi plačią diskreciją juos konkretinti ir plėtoti žemesnės galios teisės aktuose [11].

V. Sinkevičius pažymėjo, kad tikrasis konstitucinio reguliavimo turinys atskleidžiamas tik kai konstitucinės normos yra analizuojamos konstitucinių principų kontekste, tai leidžia nubrėžti tam tikrus konstitucinius orientyrus, kuriais toliau turi vadovautis teisėkūros subjektai ir teisinė praktika [18].

Taip konstitucinė jurisprudencija tampa ir akademiniu, ir teisminiu formalios bendrojo valstybinio būvio konstitucinės konstrukcijos materialiu plėtimu ir gilinimu, darančiu norminį poveikį įstatymų leidybai, valdymui ir teisingumo vykdymui [19, p. 95–96].

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų paminklų bei vertybių apsauga [1]. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinė kultūros samprata apima įvairiausias Tautos ir atskirų bendruomenių turimas ir puoselėjamas vertybes – visuomenėje su-

siklosčiusius elgesio modelius bei normas, istorinę patirtį, kalbą, raštiją, institucijas, pasaulėžiūrą bei įsitikinimus etc. Kultūros vertybės perduodamos ateities kartoms, jos yra Tautos ir valstybės išlikimo bei tęstinumo pamatas, todėl ginamos ir saugomos Konstitucijos. Kultūros paminklų ir vertybių apsauga yra viešasis interesas, svarbi valstybės funkcija [27].

Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalies nuostatos yra imperatyvios: jose ne tik nurodyta, kad kultūra turi būti remiama, kad kultūros paminklai ir vertybės turi būti saugomi, bet ir yra įtvirtintas subjektas, turintis negatyvias ir pozityvias pareigas užtikrinti, kad kultūra būtų remiama ir kultūros paminklai bei vertybės būtų saugomi, – būtent valstybė. Šiame kontekste pažymėta, kad Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta valstybės konstitucinė priedermė remti kultūrą, saugoti kultūros paminklus ir vertybes, kad Seimas turi diskreciją nustatyti, kurios institucijos formuoja ir įgyvendina kultūros politiką, kurios vykdo apsaugos kontrolės funkcijas, kad įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesudarytų prielaidų padaryti žalą minėtiems objektams bei įpareigotų tokių objektų savininkus ir valdytojus laikytis nustatyto teisinio režimo, apimančio įvairius draudimus, įpareigojimus, kitokius apribojimus ar suvaržymus, kurie turi būti proporcingi siekiamam teisėtam visuotinai rekšmingam tikslui, bet ir užtikrinti teisingą atitinkamo savininko ir valstybės pareigų pusiausvyrą, nepaneigti kitų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių. Pažymėta, kad, siekiant įgyvendinti Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalies nuostatas, buvo priimami ir keičiami įstatymai bei kiti teisės aktai, kuriais reguliuojami su kultūros paminklų bei vertybių apsauga susiję santykiai, neišskiriant ir Konstitucijoje įtvirtinto ekspropriacijos (*eminent domain*) instituto, tačiau kaip išimtinės priemonės [27]. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad kultūros vertybė yra ir nuosavybės objektas, ir kartu – visuomeninė vertybė, todėl tokiam ypatingam nuosavybės objektui būtinas ir savitas teisinis reguliavimas, kuris gali sukelti privataus ir viešojo intereso teisinio suderinamumo problemas, kur būtina rasti sprendimus, nepaneigiančius nė vienos iš tokių vertybių [24].

Taip kultūros paminklų ir vertybių apsaugos konstitucinis imperatyvas sukuria pareigą įstatymų leidėjui nustatyti specialų teisinį reguliavimą, kuriuo būtų nustatyta institucinė sąranga – subjektai, formuojantys ir įgyvendinantys kultūros paminklų ir vertybių apsaugos politiką, subjektai, vykdantys šios politikos įgyvendinimo kontrolę, nustatyta institucijų kompetencija, nustatytos teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos, atsižvelgiant į siekiamus tikslus, taip pat skiriami būtini ištekliai šiems tikslams pasiekti. Įstatymų leidėjas įpareigotas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nepaneigtų nė vienos iš konstitucinių vertybių ir nesudarytų prielaidų padaryti žalą kultūros paminklams ir vertybėms. Atsižvelgiant į nuolat besikeičiančius visuomenės poreikius ir taip atsirandančią naują objektyvią tikrovę, ypač saugotinų vertybių atrankos aspektu, iš anksto numatyti ir detaliai sureguliuoti šioje srityje atsirandančius santykius nėra paprastas uždavinys, taigi šios aplinkybės iš dalies teisina kultūros paminklų ir vertybių apsaugos teisinio reguliavimo ypatumus gana plačią diskreciją paliekant valstybės vykdomajai ir teisminei valdžiai, tačiau analizuojant

nustatytą teisinį reguliavimą dažnai kyla tiek teisinio reguliavimo aiškumo ir nuoseklumo, tiek konstitucinių vertybių apsaugos principų suderinamumo problema.

Pažymėtina, kad valstybės konstitucinė priedermė saugoti kultūros paminklus ir vertybes suprantama kaip visų piliečių, valstybės institucijų, fizinių ir juridinių asmenų pareiga, taigi visų minėtų subjektų priedermė užtikrinti tokį konstitucinio imperatyvo realizavimą, kad šių vertybių apsauga būtų garantuota, nepaneigiant kitų konstitucinių vertybių. Toks imperatyvas įpareigoja paisyti konstitucinių normų ir principų, todėl valstybės nustatytas teisinis reguliavimas turi atitikti nacionalinę teisę determinuojančius konstitucinius principus.

2. Teisinio reguliavimo metodologiniai aspektai

Teisinis reguliavimas suvokiamas ir kaip valstybinis, ir kaip subjektų tiesiogiai įgyvendinama savitvarka, nes teisinio reguliavimo ribas lemia ne tik teisiniai veiksniai, bet ir žmonių veiklos prigimtis, priklausanti nuo bendrosios kultūros determinuotos santykių sistemos, ekonominių, istorinių, religinių, nacionalinių aplinkybių. Teisinio reguliavimo dalykas yra įvairūs santykiai, objektyviai teisės sureguliuoti ir tam tikromis sąlygomis reikalaujantys teisinio poveikio [21, p. 193, 194].

Teisinio reguliavimo struktūrą apibūdina reguliavimo metodai ir būdai – teisinis leidimas suteikia subjektinę teisę veikti pagal objektyviai nustatytas teisės normas, o teisinis draudimas yra išreiškiamas pasyvaus turinio pareigomis, kurių laikymosi garantija yra teisinė atsakomybė. Pozityviaisiais įpareigojimais nustatomas prievartinis pareigos atlikimas, kuriam būdingas asmenų teisių suvaržymas, nustatantis pareigas veikti griežtai pagal teisės normas ir neperžengiant nustatytų normų arba atlikti tokius veiksmus, kurių šiaip jie nedarytų arba darytų ne tokiu mastu [21, p. 198–201].

H. Kelseno nuomone, teisinės atsakomybės, arba buvimo atsakingam, sąvoka yra glaudžiai susijusi su teisinės pareigos sąvoka, bet nėra jai tapati. Individas yra teisiškai įpareigotas elgtis tam tikru būdu, jeigu priešingas jo elgesys yra prievartos akto sąlyga [12, p. 124]. Teisinė pareiga – tai pozityvioji teisės norma, įsakanti individo elgesį, kai priešingas elgesys siejamas su sankcija [12, p. 122]. Taip teisinės atsakomybės tikslai tiesiogiai siejami su teisės šaka, siekiant dviejų tikslų: ginti teisinę tvarką ir auklėti piliečius gerbti teisę. Tikslas sukonkretinamas teisinės atsakomybės funkcijomis – represine baudžiamąja, prievartine auklėjamąja ir atkuriamąja arba kompensacine [20, p. 227, 228], įgyvendinamomis skirtingų teisės šakų normomis.

G. Lastauskienė pažymi, kad į teisinių pareigų nevykdymą teisė reaguoja organizuota valstybine prievarta, pasireiškiančia skirtingo intensyvumo teisinių sankcijų taikymu, taip užtikrinant teisinių imperatyvų apsaugą. Teisės teorijoje skiriamos reparacinės, represinės ir negaliojimo sankcijos, kaip įsakmi valstybės reakcija į veiksmus, neatitinkančius teisės normoje nustatyto privalomo elgesio modelio, taip teisinės sankcijos tampa teisinių imperatyvų garantu [13].

Nagrinėjamu atveju teisės objektu yra kultūros paminklai ir vertybės, teisės dalyku – kultūros paminklų ir vertybių apsauga, o kultūros paminklų ir vertybių apsaugos valstybės nustatyto teisinio reguliavimo vykdymo užtikrinimo stadija yra valstybės prievartos taikymas, taip

išreiškiant valstybės nustatytą reakciją į veiksmus, neatitinkančius teisės normose nustatyto privalomo elgesio modelio, taip teisinės atsakomybės taikymas tampa vienu iš konstitucinių imperatyvų užtikrinimo garantu.

Kadangi kultūros paminklų ir vertybių apsauga yra konstitucinis imperatyvas, viešasis interesas, tai ir teisinis jo gynimo reguliavimas įgyvendinamas viešosios teisės normomis. Kaip pažymi A. Andruškevičius, būtent administracinė teisė, kaip viešosios teisės dalis, veiksmingai įgyvendina daugelį Konstitucijos normų ir principų, kuri dėl to gali būti apibūdinama kaip įgyvendinamoji konstitucija [8, p. 347]. Pozityvistiniu požiūriu administracinė teisė išreiškiama teisės aktuose įtvirtintais draudimais, įpareigojimais ir leidimais, skirtais viešųjų santykių subjektams, nors šiuolaikinė administracinė teisė taiko ne tik imperatyvius, bet ir dispozityvius bei rekomendacinius viešųjų santykių reguliavimo metodus [8, p. 133].

Administracinė teisė yra viena iš viešosios teisės dalių, kurios dėka įgyvendinamas viešasis interesas, kartu įgyvendinami ir kultūros vertybių apsaugos konstituciniai imperatyvai. Būtent administracinės teisės normomis yra nustatyti specifiniai viešojo intereso apsaugos užtikrinimo būdai – kultūros vertybių paėmimas visuomenės poreikiams ir netinkamai laikomų kultūros vertybių paėmimas teismo sprendimu, tačiau vertinant teisės funkcijų požiūriu vienu atveju yra išreikšta interesų derinimo funkcija, o kitu – represinė baudžiamoji, t. y. pirmu atveju reguliuojami administraciniai teisiniai santykiai, antruoju – teisinės atsakomybės teisiniai santykiai. Todėl kyla metodologinių šių normų grupių priskyrimo konkretiems teisės institutams ir konkrečioms teisės šakoms klausimų, t. y. ar šios normų grupės priskirtinos administracinės teisės ypatingajai daliai [9, p. 290], sudarančiai ir atskirą kultūros vertybių apsaugos teisės institutą, ar viešosios teisės normomis sureguliuotas teisinės atsakomybės taikymas gali būti įgyvendinamas civilinės teisės normomis, kai civilinės teisinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė ir atkuriamoji, bet ne baudžiamoji.

H. Kelzeno nuomone, nacionalinėse teisinėse tvarkose sankcijos reiškiasi kaip bausmės ir kaip civiliniai išieškojimai [12, p. 117], tačiau tik teisiškai įpareigoto subjekto priešingas teisei elgesys gali būti siejamas su sankcija, kur sankcijos taikymo sąlyga yra teisės pažeidimas [12, p. 123]. Pažymėta, kad abi šias sankcijų rūšis turi skirti teismas arba administracinės institucijos, laikydamosi tam tikslui nustatytos procedūros [12, p. 118], t. y. įstatymų leidėjo nustatytos tvarkos.

Tokie teiginiai atitiktų ir Konstitucinio Teismo suformuluotą doktriną, jog konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja reikalavimus, kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas; teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, taip užtikrinamas teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna; teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; teisinis procesas turi būti tinkamas, o sprendimai priimami tik teisės pagrindu [30], tačiau vertinant nekilnojamųjų kultūros vertybių paėmimo teisės institutus kyla pagrįstų abejonių dėl nustatyto teisinio reguliavimo pakankamumo, taip pat dėl

teisinio reguliavimo spragų, kurias teisė draudžia [28].

3. Nekilnojamojo kultūros paveldo paėmimo teisinio reguliavimo ypatumai

Remdamasi Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo (toliau – NKPAĮ) 25 straipsnio 2 dalyje nustatytu teisiniu reguliavimu, Vyriausybė, jeigu reikia, kad kultūros paminklas būtų išsaugotas ir prieinamas visuomenei, turi teisę kultūros paminklus paimti visuomenės poreikiams įstatymų nustatyta tvarka. Nuostata ginama to paties straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė pažinti nekilnojamąsias kultūros vertybes [2]. Tačiau šis atvejis taikytinas tik toms kultūros vertybėms, kurias Vyriausybė kultūros ministro teikimu, pritarus Valstybinei paveldo komisijai, paskelbia kultūros paminklais [2].

NKPAĮ 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad išimtiniais atvejais kultūros paveldo objektas gali būti valstybės paimamas visuomenės poreikiams, tinkamai atlyginant, jei: 1) kultūros paveldo objektas yra įsteigtame arba steigiamame valstybiniame kultūriniame rezervate (rezervate-muziejuje); 2) kultūros paveldo objekto vertingosioms savybėms eksponuoti steigiamas valstybinis muziejus ar valstybinio muziejaus filialas; 3) kultūros paminklas įrašomas į valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašą, kad būtų užtikrintas prieinamumas, lankymas ar pažinimas [2].

NKPAĮ 30 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad kultūros paveldo objekto (nekilnojamojo daikto) paėmimo tvarką nustato Civilinis kodeksas (toliau – CK), Žemės ir kiti įstatymai. Savininkui atlyginama rinkos kaina, nustatoma vadovaujantis Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymu arba šalių susitarimu – perduodant kitą daiktą [2].

Lietuvos Respublikos žemės įstatymo 45 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad žemė visuomenės poreikiams iš privačios žemės savininkų gali būti paimama ir privačios žemės nuomos ir panaudos sutartys pirma laiko nutraukiamos arba tam tikslui valstybinės žemės nuomos ir panaudos sutartys pirma laiko nutraukiamos tik išimtiniais atvejais Nacionalinės žemės tarnybos vadovo sprendimu pagal valstybės institucijos ar savivaldybės tarybos prašymą, kai ši žemė pagal specialiuosius ar detaliuosius planus, parengtus Teritorijų planavimo įstatymo nustatyta tvarka, tenkinant viešąjį interesą reikalinga kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų (vertybių) apsaugos reikalams. Čia yra akivaizdus administracinės teisės reguliuojamas teisinis santykis, kuris yra reglamentuotas Žemės įstatymo VIII skyriuje „Žemės paėmimas visuomenės poreikiams“ [4], t. y. viešosios teisės normų nustatyta tvarka. Šiuo atveju taikyti privatinę teisę nenumatyta, nėra numatyta ir taikyti privatinę teisę ir išperkant turtą pagal Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 3 skyrių „Sąlygos, dėl kurių išlikusį nekilnojamąjį turtą išperka valstybė“ [5].

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Restitucijos įstatymą nuosavybės teisės atkuriamos ne visiems buvusiems savininkams ir ne į visą turėtą turtą, įstatymas nustato tam tikrus apribojimus, dėl to vertinant piliečio, siekiančio atkurti neteisėtai nutrauktas nuosavybės teises, statusą, esminę reikšmę turi tai, kad asmuo įgyja teisę valdyti konkretų turtą, juo naudotis ir disponuoti, nuo valstybės

įgaliotos institucijos sprendimo grąžinti turtą natūra ar kompensuoti jį priėmimo [23]. Tuo būdu restitucijos procesas, apimantis ir kultūros vertybių išpirkimą, gali būti vertinamas kaip administracinis teisinis santykis, o tai yra konstatuota 1999 m. spalio 6 d. Konstitucinio Teismo nutarime, jog nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams (*eminent domain*) yra administracinio pobūdžio santykis, šio santykio šalys – valstybė ir privačios nuosavybės savininkas [25]. Kartu pažymėtina, kad kitame nutarime Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimas, kai yra mokama piniginė kompensacija už turtą, kuris yra valstybės išperkamas, negali būti tapatinamas su Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu nuosavybės paėmimu visuomenės poreikiams tinkamai atlyginant – šių teisės institutų prigimtis ir paskirtis yra skirtinga [28]. Taigi pagal konstitucinę doktriną, nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams yra atskiras teisinis institutas, kuriam turi būti sukurtas ir atskiras teisinis reguliavimas, tačiau kyla abejonių, ar restitucijos, kartu su nuosavybės išpirkimo visuomenės poreikiams, teisinis reguliavimas ir nuosavybės paėmimo visuomenės poreikiams teisinis reguliavimas nepažeidžia konstitucinių vertybių pusiausvyros. Panašių abejonių kelia ir NKPAĮ 30 straipsnyje įtvirtintų normų santykis.

NKPAĮ 30 straipsnio 1 dalyje nustatytas išskirtinis atvejis, kai netinkamai laikomas kultūros paveldo objektas gali būti paimamas valstybės nuosavybėn CK nustatyta tvarka, tokiu teisiniu reguliavimu įstatymų leidėjas nustato galimybę priverstinai nusavinti daiktą, jei yra nesilaikoma teisinių imperatyvų ir pažeidžiamas viešasis interesas.

Vertinant NKPAĮ 30 straipsnio 1 dalimi ir 2 dalimi ir 25 straipsnio 2 dalimi nustatytą reguliavimą, konstatuotina, kad nuosavybė gali būti paimama tik išimtiniais atvejais: siekiant užtikrinti kultūros paveldo objektų prieinamumą ir pažinimą, arba apsaugant juos nuo žalojimų ar sunaikinimo, tačiau šiomis teisės normomis išreikštos skirtingos teisės funkcijos – vienu atveju represinė, kitu – interesų derinimo arba socialinio kompromiso [19, p. 147, 148], todėl galima teigti, kad valstybės nustatytas teisinis reguliavimas įgyvendinamas ir kaip teisinė sankcija, ir kaip administracinis teisinis santykis, tenkinant valstybės ir visuomenės poreikį.

Viešosios teisės nuostata, kad kultūros paminklų ir kultūros paveldo objektų paėmimo tvarką nustato CK, reiškia, kad viešoji teisė įgyvendinama privatinės teisės normų nustatyta tvarka. Šiuo klausimu Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinės sesijos 2003 m. gruodžio 15 d. nutartyje yra pažymėta, kad, susidūrus su viešosios teisės normomis nereglamentuotais teisiniais santykiais, yra galimas subsidiarus privatinės teisės normų taikymas, nes tai tiesiogiai numatyta CK 1.1 straipsnyje. Pagal šio straipsnio 2 dalį turtiniams santykiams, kurie pagrįsti įstatymų nustatytu asmenų pavaldumu valstybės institucijoms ir kurie tiesiogiai atsiranda, kai valstybės institucijos atlieka valdžios funkcijas arba įstatymų nustatytas asmenims pareigas valstybei ar jos taiko įstatymų nustatytas administracines ar baudžiamąsias sankcijas, bei kitokiems santykiams, kuriuos reglamentuoja viešosios teisės normos, CK normos taikomos tiek, kiek šių santykių nereglamentuoja atitinkami įstatymai, taip pat CK įsakmiai nurodytais atvejais. Tačiau kartu konstatuota,

kad, susidūrus su situacija, kai viešosios teisės santykiai yra tiesiogiai reglamentuoti atitinkamos viešosios teisės normomis ir kai tokia situacija įsakmiai nenurodyta CK, turi būti taikomos atitinkamos viešosios teisės normos, CK normos netaikytinos [33].

NKPAĮ 30 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad kultūros paveldo objekto (nekilnojamojo daikto) paėmimo tvarką nustato CK, Žemės ir kiti įstatymai, o savininkui atlyginama rinkos kaina, nustatoma vadovaujantis Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymu arba šalių susitarimu – perduodant kitą daiktą, taip pat kelia teisės aiškinimo ir taikymo problemų. CK 4.66 straipsnyje nustatytas atlyginimo matas yra daiktų vertė, nustatoma šalių susitarimu arba teismo, o NKPAĮ 30 straipsnio 3 dalyje atlygintinumo kriterijumi yra rinkos kaina, nustatoma Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymu, nors šis nereglamentuoja rinkos kainos nustatymo, nes rinkos kainą nustato tik pati rinka. Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatyme nustatyta, kad turto vertė gali būti nustatoma pagal pirkimo–pardavimo sandorius, turto sukūrimo (atkūrimo), įsigijimo kaštus arba pajamas, gaunamas naudojant turtą [3], tačiau, atsižvelgiant į pasirinktą būdą, turto vertės išraiška bus skirtinga, o tai kelia pagrįstų abejonių pasirenkamo sprendimo teisingumu, ką jau kalbėti apie atlyginimo parinkimo aiškumą.

Problemiškiausias NKPAĮ 30 straipsnio 1 dalyje reglamentuotas atvejis dėl netinkamai laikomų kultūros paveldo objektų paėmimo CK nustatyta tvarka. CK 4.66 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu asmuo netinkamai laiko jam nuosavybės teise priklausančius daiktus, turinčius visuomenei didelę istorinę, meninę ar kitokią vertę, tai valstybės institucija, į kurios uždavinius įeina tokios rūšies daiktų apsauga, įspėja savininką, kad jis nustotų netinkamai laikyti daiktus. Jeigu savininkas šio reikalavimo neįvykdo, tai pagal atitinkamos institucijos ieškinį teismas gali paimti šiuos daiktus iš savininko. Paimti daiktai pereina valstybės nuosavybėn. Asmeniui atlyginama paimtų daiktų vertė, kurios dydis nustatomas buvusio savininko susitarimu su atitinkama institucija, o esant ginčui jį nustato teismas [6]. Tokiu teisiniu reguliavimu yra išreikšta konstitucinio imperatyvo apsauga, t. y. esant įstatyme nustatytoms aplinkybėms, teismas gali taikyti teisinę sankciją – paimti iš savininko turtą. Pagal civilinės teisės teoriją civilinė atsakomybė yra tokia sankcija, kuri sukelia teisės pažeidėjui tam tikrą turto netekimą arba sumažėjimą [22, p. 426, 427], kur greta pažeistos prievolės atsiranda ir nauja prievolė, tačiau civilinė atsakomybė visada yra kompensacinė bei atkuriamoji [15, p. 27–31], todėl šio civilinės teisės instituto paskirtis nėra sietina su viešosios teisės represinių funkcijų įgyvendinimu – ši funkcija priskirtina viešajai teisei. Tai patvirtina ir CK 4.67 straisnio dispozicija, kur nustatyta, kad valstybei paimti daiktą iš savininko visuomenės poreikiams tinkamai atlyginant, taip pat valstybei neatlygintinai paimti daiktą kaip sankciją už teisės pažeidimą leidžiama tik įstatymų numatytais atvejais ir tvarka.

NKPAĮ 30 straipsnio 1 dalies, CK 4.66 ir 4.67 straipsnių normų analizė leidžia teigti, kad tokiu teisiniu reguliavimu nustatyta atlygintinė teisinė sankcija. CK nustatytas netinkamai laikomų daiktų, turinčių visuomenei didelę istorinę, meninę ar kitokią vertę, paėmimas sietinas su deliktu, t. y. su viešosios teisės nustatytų

imperatyvų pažeidimu, pasireiškiančiu NKPAĮ 14 straipsnyje įtvirtinto pozityvaus įpareigojimo kultūros paveldo objektų valdytojams – pareigos rūpintis kultūros paveldo objekto išsaugojimu, nevykdymu [2]. Tokiu administracinės teisės nustatytu reguliavimu priešingas teisei elgesys siejamas su galima teisine sankcija – nuosavybės prievartiniu paėmimu, tačiau kyla akivaizdi teisinės sankcijos kaip represinės funkcijos ir atlygintino daikto paėmimo kaip kompensacinės teisės funkcijos taikymo suderinamumo problema, ką jau kalbėti apie tai, kad tokios sankcijos skyrimas nustatytas ne įstatymu, o paliktas teismo diskrecijai.

Deliktinė atsakomybė išreiškia civilinės atsakomybės kompensavimo funkcijos esmę – nuostolių atlyginimą [14, p. 335]. Šios funkcijos esmė ne nubausti žalą padariusį asmenį, o kompensuoti nukentėjusiojo turtinius praradimus, grąžinti nukentėjusįjį į tokią turtinę padėtį, kokia būtų nepadarius žalos, tačiau, viena vertus, iš žalos padariusio asmens negalima išieškoti daugiau, nei žalos padaryta, nes tai reikštų nepagrįstą nukentėjusiojo praturtėjimą [14, p. 367], antra vertus, negalima situacija, kad žalos padaręs asmuo gautų naudos iš teisės pažeidimo [33].

Deliktinė atsakomybė gali atsirasti, nustačius būtinas deliktinės atsakomybės sąlygas – neteisėtus veiksmus, žalą, priežastinį ryšį, kaltę. Teisinių santykių subjektai yra įgaliota valstybės institucija, atstovaujanti visuomenei, kuriai padaroma žala, ir valdytojai, netinkamai laikantys daiktus, turinčius visuomenei didelę istorinę, meninę ar kitokią vertę. Kaip nustatyta įstatyme, į valstybės patirtus nuostolius gali būti įskaičiuojamos valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos sužaloto objekto tvarkybai, negautos pajamos iš turizmo, nepažinto mokslinių duomenų šaltinio ir švietimo bei lavinimo priemonės praradimas. Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos prarastai ar sužalotai vertybei atskleisti ir jai apsaugoti gali būti įskaičiuojamos į netiesioginius nuostolius [2]. Vadinasi, įgaliota valstybės institucija, nustačiusi, kad valdytojas netinkamai laiko daiktus, turinčius visuomenei didelę istorinę, meninę ar kitokią vertę, ir tokia veika padaro teisės pažeidimą, privalo ne tik pareikšti ieškinį dėl daikto paėmimo, bet ir pareikalauti žalos atlyginimo. Teismas, nagrinėjantis daikto paėmimo klausimą, kartu turi spręsti ir žalos atlyginimo klausimą, laikydamasis bendrojo teisės principo, kad niekas negali turėti naudos iš savo padaryto teisės pažeidimo, bet nepažeisti ir kito principo, jog Konstitucija netoleruoja tokios situacijos, kai teisės pažeidėjui, kuriam pritaikyta sankcija (jis buvo nubaustas) už nustatytų ribojimų, draudimų nepaisymą, teisinio režimo pažeidimus, teisės aktų nėra nustatyta pareiga atkurti tai, kas buvo sunaikinta, suniokota, nuskurdinta, nualinta, užteršta ar kitaip pažeista, o tokių teisės pažeidimų padariniai jokiais pagrindais ir jokiomis aplinkybėmis negali būti įteisinti vėliau priimtais kokių nors institucijų ar pareigūnų sprendimais [32], tačiau šią nuostatą įgyvendinančio reglamentavimo CK nėra.

Pažymėtina, kad už nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos pažeidimus yra numatyta administracinė, baudžiamoji ir civilinė atsakomybė[1], o NKPAĮ 29 straipsnyje įtvirtintu reguliavimu nusta-

[1] Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 91 straipsnis; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 187 straipsnis, 188 straipsnis; Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 str. 1 d., 4 d.; Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo 29 straipsnis.

tyti ir imperatyvūs reikalavimai atkurti iki pažeidimo padarymo buvusią padėtį, ir pozityvus įpareigojimas už saugomų objektų ar vietovės apsaugą atsakingai institucijai pasiūlyti žalą padariusiam asmeniui atkurti iki sužalojimo buvusią būklę bei atlyginti visuomenės patirtus nuostolius. Šalims nesutarus, Departamentas teikia ieškinius teismui dėl visuomenei padarytos žalos atlyginimo ir nuostolių išieškojimo [2]. Pagal taip nustatytą teisinį reguliavimą neaišku – ar reikia laukti pasiūlymo atkurti iki sužalojimo buvusią padėtį ir atlyginti visuomenės patirtus nuostolius, ar tokia pareiga turi būti vykdoma ir nesulaukus pasiūlymo?

Konstitucijos nustatytas kultūros paminklų ir vertybių apsaugos imperatyvas nėra sutartinis, taigi atsakomybės klausimas negali būti sprendžiamas šalių susitarimu. Teisinio reguliavimo logika diktuoja, kad, nustačius kultūros vertybių sužalojimo ar sunaikinimo atvejį, turi būti sprendžiamas teisinės atsakomybės klausimas, o tai yra sietina su įstatymuose nustatytų sankcijų taikymu, atsižvelgiant į veikos pobūdį ir taikytiną sankcijos rūšį, kaip papildoma poveikio priemonė arba atskira sankcija už teisės pažeidimą galėtų būti taikomas ir neatlygintinis turto paėmimas, lygia greta sprendžiant žalos atlyginimo klausimą CK nustatyta tvarka, tačiau kažin ar teismui nusprendus paimti netinkamai laikomą kultūros vertybę valstybės žinion, atsakovas gali būti įpareigojamas atkurti iki pažeidimo buvusią būklę ir atlyginti padarytus nuostolius, greičiausiai tai turės padaryti valstybė, jau patyrusi išlaidas, atlygindama paimto daikto vertę. Aptariamu teisiniu reguliavimu sukurta tokia situacija, kad asmuo už simbolinę kainą įsigijęs nekilnojamąją vertybę ir vengdamas tokio turto išsaugojimo pastangų, t. y. darydamas teisės pažeidimą, gali sulaukti ieškinio dėl netinkamai laikomos kultūros vertybės paėmimo valstybės nuosavybėn, tačiau, pritaikius teisinę atsakomybę, toks asmuo ne tik nenukentės, bet jam gali būti su kaupu atlyginta už visus nemalonumus, patirtus dėl galimų procesų, skiriant administracines sankcijas, ir valstybės tarnautojų teiktų reikalavimų [35].

Konstitucinė doktrina teigia, kad įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliama grėsmė, kad tokia žala atsiras, taip pat nustatyti teisinę atsakomybę už tokias veikas [29]. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, *inter alia* iš jos kylančio teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų, ne tik turi diskreciją, bet ir privalo aiškiai nustatyti atsakomybės už tam tikrus teisės pažeidimus rūšį ir sankcijas (baudžiamąsias, administracines ar kt.) [29]. Net neatlygintinas turto paėmimas iš esmės yra suderinamas su konstitucine doktrina, su CK 4.67 straipsnio nuostatomis, ir net privalomai nesietinas su nusikalstama veika [16]. Vadinasi, nėra kliūčių konkretų teisinės atsakomybės klausimą sureguliuoti viešosios teisės normomis, taip išvengiant viešosios ir privatinės teisės kolizijų bei nustatyto teisinio reguliavimo prieštaravimų bendriesiems teisės ir konstituciniams principams, taip pat atsižvelgiant ir į kitų valstybių tokių teisinių santykių reguliavimo praktiką [35].

Išvados

1. Kultūros paminklų ir vertybių apsauga yra viešasis interesas, konstitucinis imperatyvas, kurio apsauga yra teisinė pareiga, grįsta pozityviais įpareigojimais, kai priešingas teisei elgesys

sietinas su sankcija garantuota teisine atsakomybe, esančia konstitucinio imperatyvo užtikrinimo garantu.

2. Nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams yra administracinio pobūdžio teisinis santykis, atskiras savo prigimtimi ir paskirtimi teisės institutas, įgyvendinantis Konstitucijoje nustatytus tikslus, kuriam turi būti nustatytas atskiras teisinis reguliavimas.
3. Valstybės nustatytu teisiniu reguliavimu netinkamai laikomų kultūros paveldo objektų paėmimas pasireiškia ir kaip teisinė sankcija už padarytą teisės pažeidimą, ir kaip teisės ginamų vertybių apsauga, tačiau kartu su sankcija taikomas atlygintinumo principas paneigia bendrąjį teisės principą, kad iš padaryto teisės pažeidimo niekas negali turėti naudos.
4. Atsižvelgiant į tai, kad nuosavybės paėmimo visuomenės poreikiams institutas ir valstybės nustatytų teisinių sankcijų taikymas yra viešosios teisės dalis, nustatytas teisinis reguliavimas turėtų būti keičiamas, atskiriant viešosios ir privatinės teisės reguliavimo dalykus, reglamentuojant netinkamai laikomų kultūros paveldo objektų paėmimą viešosios teisės normomis, padarytos žalos atlyginimo klausimus paliekant spręsti civilinės teisės nustatyta tvarka, todėl CK 4.66 straipsnio redakcija turėtų būti keičiama, o viešosios teisės normomis nustatytas reguliavimas koreguojamas, šalinant teisinio reguliavimo trūkumus ir teisės draudžiamas spragas.

LITERATŪRA

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas). *Valstybės žinios*, 1995, nr. 3-37; *Valstybės žinios*, 2004, nr. 153-5571.
3. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 86-4139.
4. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 34-620; *Valstybės žinios*, 2004, nr. 28-868.
5. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 65-1558.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262; *Valstybės žinios*, 2000, nr. 80.
7. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. ĮV-150 „Dėl Nekilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 52-1756.

Specialioji literatūra

8. ANDRUŠKEVIČIUS, Arvydas. *Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.
9. ANDRUŠKEVIČIUS, Arvydas; ir PAŠKEVIČIENĖ, Laura. *Viešojo administravimo teisiniai pagrindai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
10. HAYEK, F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. III t. Laisvosios visuomenės politinė santvarka*. Vilnius: Eugrimas, 1999.
11. KŪRIS, Egidijus. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštoji konferencija „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“, Neringa, 2001 m. birželio 11–12 d. konferencijos medžiaga lietuvių ir lenkų kalbomis [interaktyvus]. Vilnius,

2001. Prieiga per internetą: < http://www.lrkt.lt/APranesimai.html>.
12. KELSENAS, Hansas. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
13. LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinė sankcija kaip daugiareikšmė teisinė kategorija. *Jurisprudencija*, 2003, t. 41(33).
14. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji kyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
15. MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
16. PAUŽAITĖ, Rasa. Turto konfiskavimo teisinės prigimties problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 8 (98).
17. RÖMERIS, Mykolas. *Suverenitetas*. Vilnius: Pradai, 1995.
18. SINKEVIČIUS, Vytautas. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo devintoji konferencija, Książas, 2004 m. birželio 21–25 d. [interaktyvus]. Vilnius, 2004. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/APranešimai.html>.
19. ŠILEIKIS, Egidijus. *Alternatyvioji konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
20. VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
21. VANSEVIČIUS, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
22. VITKEVIČIUS, P.; *et al. Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vijusia, 1997.

Praktinė medžiaga

23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 42-771.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 26-740.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 85-2548.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 109-4887.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 87-3274.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 152-5605.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 134-4819.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 7-254.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 30-1050.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2006, nr. 88-3475; 2006, nr. 137 (atitaisymas).
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2008, nr. 32-1114.
34. Administracinė byla Nr.A^{7}-60-2004.
35. Civilinė byla Nr. 2-349-212/2011.
36. Lietuvos Respublikos UNESCO Database of National Cultural Heritage Laws [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/culture/natlaws/>.

EXPROPRIATION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE OBJECTS LEGAL SANCTION OR MEETING THE NEEDS OF STATE AND SOCIETY?

Arūnas Umbrasas

S u m m a r y

In an attempt to reveal the specifics of legal regulation and evaluation according to law methodology, issues of legal regulation of expropriation of immovable cultural heritage objects are examined in the publication. The constitution obliges state to take care of cultural heritage protection by adopting cultural

heritage protection principles from international legal sources to national law. Constitutional Court has stated that protection of cultural heritage is a public interest, a constitutional imperative. Protection of a constitutional imperative of cultural heritage is a legal obligation based on positively obliging legal regulation, when law-contradicting behaviour brings a sanction guaranteed legal responsibility, which serves as a guarantee for protecting a constitutional imperative. Expropriation of property for the benefit of society is an administrative legal interaction, a law institute separate by nature and purpose, therefore is opposite to legal interactions of legal responsibility, which are related to the sanction's legal repressive function, however under a set legal regulation governing expropriation of inappropriately kept legal heritage objects to state ownership, administrative legal interaction regulated according to civil law, whose purpose is compensatory and unrelated to repressive state function. In this way a legal indetermination and doubts arise about the compatibility of such regulation with the constitutional principle of legal state, which is inseparable from the justice principle. Under legal regulation set by the state, expropriation of inappropriately kept cultural heritage objects occurs both as legal sanction for a committed legal offense and as satisfaction of society's needs, but the remuneration principle to the state, which is applied together with the sanction, is against the general legal principle: no one should benefit from legal offense committed. According to author, such governing should be altered by separating objects of public and private legal regulation.

Įteikta 2011 m. spalio 14 d.
Priimta publikuoti 2012 m. sausio 12 d.